

zdz. archiwum Stowarzyszenia „Rodzina Policyjna 1939 r.” w Łodzi

II OKRĘG ŁÓDZKI POLICJI PAŃSTWOWEJ

mgr Jarosław Olbrychowski

Prezes Stowarzyszenia „Rodzina Policyjna 1939 r.” w Łodzi

Niniejszy artykuł przedstawia tworzenie się jednostek II Okręgu Łódzkiego Policji Państwowej. Wykorzystując swoją rozległą wiedzę z tego obszaru, a także cenne archiwalia, autor przybliży wiele interesujących danych m.in. na temat warunków kadrowych i lokalowych pierwszych jednostek formacji policyjnej powstających w II RP.

W chwili odzyskania przez nasz kraj niepodległości na terenie ówczesnego województwa łódzkiego funkcjonowały organy bezpieczeństwa w takich miastach, jak Piotrków Trybunalski, Sieradz, Kalisz czy Zgierz. Ponadto w powiatach brzezińskim, łaskim, łódzkim oraz kalisko-tureckim i sieradzkim formowały się milicje gminne. Jeśli chodzi o pierwsze trzy powiaty to ich organizatorem była Łódzka Okręgowa Rada Opiekuńcza w Łodzi¹.

Droga między Piotrkowem Trybunalskim a Sulejowem, funkcjonariusze Policji Państwowej Komendy Powiatowej w Piotrkowie Trybunalskim wraz z policjantem niemieckim.

Funkcjonariusze Policji Państwowej II Okręgu Łódzkiego Komendy Powiatowej Policji w Wieluniu na patrolu rowerowym.

Policyjny Klub Sportowy II Okręgu Łódzkiego – sekcja lekkoatletyki.

Od tego momentu rozpoczął się proces formowania służb porządkowych w Łodzi². Nowo powstała służba porządkowa była kierowana przez byłego dowódcę gen. ppor. Stanisława Suryna. Należy tutaj zaznaczyć, że w Łodzi był on bardziej znany jako S. Suryn-Masalski i miał ogromny wkład w rozbrajanie Niemców w listopadzie 1918 r.³ Siedziba urzędu, gdzie rezydował, mieściła się przy ul. Cegielnianej 19 (obecnie ul. Stefana Jaracza), natomiast nabór do służby był prowadzony przy ul. Przejazd 5 (obecnie ul. Juliana Tuwima), gdzie mieściły się koszary Rezerwy. Magistrat nie szczędził środków finansowych, przeznaczając miesięcznie na tę działalność aż 288 tys. marek polskich. Pomimo trudności formowanie służb porządkowych przebiegało sprawnie i w ciągu dwóch tygodni osiągnięto pełny stan, czyli 1000 funkcjonariuszy, obejmując wszystkie agendy⁴. Komisarz porządkowy dokonał podziału miasta na 7 komisariatów, wyznaczając dla nich komisarzy wraz z zastępcami. Pierwszy komisariat mieścił się przy ul. Starozarzewskiej 47 (obecnie ul. Przybyszewskiego), II komisariat znajdował się przy ul. Karola 26 (obecnie ul. F. Żwirki), III komisariat przy ul. Widzewskiej 136 (obecnie ul. J. Kiłińskiego), IV komisariat przy ul. Długiej 29 (obecnie ul. Gdańska), V komisariat mieścił się przy ul. Wschodniej 38, VI komisariat przy placu Kościelnym, a VII – przy ul. Zgierskiej 38. Należy tutaj zaznaczyć, że Rezerwy Służb Porządkowych, które mieściły się w koszarach przy ul. Przejazd 5, w grudniu zostały przeniesione na ul. Rozwadowską 8 (obecnie ul. Zamenhofa).

Rozkaz dzienny naczelnika SP z dnia 12 XII 1918 r. wprowadzał istotne zmiany, a mianowicie: „z dniem 15 XII wszystkie służby porządkowe przechodzą na Policję Państwową”. Rozmowy dotyczące zmiany na Policję Państwową trwały od 20 listopada. Ich uczestnikami byli gen. ppor. S. Suryn-Masalski, nadburmistrz L. Skulski oraz przedstawiciel MSW. W tym okresie z Warszawy do Łodzi przyjechało kilku instruktorów, którzy zajęli się szkoleniem przyszłych policjantów. Wśród przybyłych był ppłk Bogdan Zbrożek, faktyczny twórca Policji w Łodzi. Do jego zadań należała organizacja Prezydium Policji Państwowej i już w dniu 28 listopada pobrał z kasy miejskiej odpowiednie fundusze przeznaczone na ten cel. Przyjęta nazwa stanowiła kalkę działającego w czasie I wojny Cesarzsko-Niemieckiego Prezydium Policji. Powstające biuro PPP było bardziej rozbudowane niż Biuro Centralne i z tego względu władze miejskie umieściły je przy al. T. Kościuszki 1⁵.

II OKRĘG ŁÓDZKI PP

Kadra kierownicza Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Łodzi - aula, ul. Kilińskiego 152.

KOMENDA GŁÓWNA
POLICJI PAŃSTWOWEJ
№ III-25093.

Warszawa, dnia 21 lipca 1938 r.

PAN

Posterunkowy
WŁADYSŁAW KOCHANIAK
WOJEWÓDZTWO TARNOPOLSKIE.

Na podstawie art. 92 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 roku o Policji Państwowej, w brzmieniu obowiązującego z dnia 31 grudnia 1930 roku, z uwzględnieniem zmian, wprowadzonych rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1934 roku (Dz. U. R. P. Nr. 110, poz. 976), przenoszę Pana na własną prośbę do policji w województwie łódzkim.

KOMENDANT GŁÓWNY POLICJI PAŃSTWOWEJ

 Zamorski
gen. bryg.

JK.

P. P. — Pers. Nr. 40. — Druk. G. A. i P. P. — L. 709
5.000 — III-38.

Przeniesienie na własną prośbę z województwa tarnopolskiego do województwa łódzkiego funkcjonariusza Policji Państwowej.

KOMENDA POLICJI PAŃSTWOWEJ
OKRĘGU II. ŁÓDZKIEGO
w ŁÓDZI
№ I. b. 3760
W odpowiedzialności powołuję się na powyższy numer

Dnia 25 lutego 1928 r.

Do
Pana Billa Grogana
prowilozycznego poster. Kory P.P. w Łodzi

Mianuję Pana posterunkowym
Policji Państwowej Okręgu Łódzkiego z uposażeniem przywiązaniem do dot. słu. 950 (dot. 1000)
stopnia służbowego niższych funkcjonariuszy P. P.

Skutki prawne stabilizacji liczą się od dnia 1 VII 23

Przebyty przez Pana okres służby w policji od dnia 1 V 23

zalicza się do rzeczywistej służby państwowej na mocy art. 29 Ustawy o Policji Państwowej z dnia 23. VIII. 1919 r. (Dz. Pr. P. P. № 61 poz. 363).

Komendant Okręgu Łódzkiego
Policji Państwowej

Druk. Państw. w Łodzi 5000—100

Mianowanie posterunkowym Policji Państwowej miasta Łodzi z przydziałem do grupy.

KOMENDA WOJEWÓDZKA
POLICJI PAŃSTWOWEJ
w ŁÓDZI
Nr. I.4029

Łódź, dnia 11 sierpnia 1938 r.

PAN

Kochaniak Władysław
Posterunkowy Komendy Wojewódzkiej PP w Łodzi

W związku z przeniesieniem Pana do policji w województwie łódzkim
dekretem Pana Komendanta Głównego
z dnia 21 lipca 1938 r. Nr. III.25093, przydzielam Pana do
Komendy P.P.m.Łódź.

MS

KOMENDANT WOJEWÓDZKI
Złotowski
podinspektor

P. P. — Pers. Nr. 42. — Druk. G. A. i P. P. — L. 504
5.000 — XII-36.

Dekret Komendanta Głównego Policji Państwowej o przeniesieniu do Komendy Policji Państwowej miasta Łodzi.

Ochotnicza Rezerwa Konna Policji Państwowej II Okręgu Łódzkiego w koszarach, ul. Żeromskiego 88 w Łodzi (dawna ul. Pańska).

W dniach 15–20 listopada 1918 r. w Kutnie został utworzony komisariat Policji. Jego organizacją zajął się Stanisław Miciński, instruktor, który przybył z Warszawy. Posterunek mieścił się przy ul. Poznańskiej.

Początków Policji piotrkowskiej należy doszukiwać się już w okresie I wojny światowej. W dniu 1 sierpnia 1914 r. władzę w Piotrkowie Trybunalskim przejął Społeczny Komitet Obywatelski. Jedną z pierwszych decyzji było powołanie Straży Bezpieczeństwa.

Siedziba Policji Komunalnej Powiatu Piotrkowskiego mieściła się w Piotrkowie. Na jej czele stał komendant w stopniu komisarza, nazywany także naczelnikiem⁶. Posterunkami zarządzali komendanci, którzy podlegali bezpośrednio naczelnikom poszczególnych okręgów⁷. Powiat piotrkowski, będący areną działania Policji Komunalnej Powiatu Piotrkowskiego, był podzielony na cztery okręgi. Okręg I obejmował teren 5 gmin, gdzie funkcjonowało 6 posterunków. Bezpieczeństwa strzegło tam w sumie 29 policjantów. Największy posterunek znajdował się w Wolborzu. Pracowało w nim 7 funkcjonariuszy. Najmniejszy, jednoosobowy posterunek mieścił się w Moszczenicy. Obsada pozostałych jednostek terenowych w tym okręgu wynosiła średnio około 5 policjantów. Okręg II był największy w powiecie piotrkowskim. W jego skład wchodziło aż 8 gmin i w każdej z nich znajdował się posterunek. W sumie w tym okręgu pracowało aż 41 policjantów. Największe posterunki funkcjonowały w Bełchatowie oraz w Łękawie, gdzie służbę pełniło ok. 10 policjantów. Stan etatowy pozostałych posterunków pozostawał na poziomie 4–5 policjantów.

W obrębie okręgu III znajdowało się 5 gmin i 6 posterunków. Łączna liczba funkcjonariuszy pełniących tam służbę wynosiła 32 osoby. Największy posterunek znajdował się w Gorzkowicach, gdzie służbę pełniło 8 osób. Nieco mniejszy, bo 7-osobowy posterunek usytuowany był w Kleszczowie. Najmniejszy posterunek w tym okręgu, obsadzony przez 2 funkcjonariuszy, znajdował się w Bogdanowie. W pozostałych trzech posterunkach służbę pełniło od 4 do 6 policjantów.

Ostatni, IV okręg składał się tylko z 4 gmin, co czyniło go najmniejszym okręgiem w powiecie piotrkowskim. Charakteryzowała go też najmniejsza liczba policjantów – razem było ich 25. Znajdowała się tu jednak stosunkowo duża liczba posterunków. Łącznie było ich 7. Ich obsada nie była jednak tak liczna, jak w innych okręgach. Największy posterunek funkcjonował w Ręcznie. Służbę pełniło w nim 6 osób. Najmniejsze, 2-osobowe posterunki znajdowały się w Lubieniu i Bęczkowicach. Liczebność pozostałych nie przekraczała 4 osób⁸.

Siedziba Policji w Sieradzu początkowo została umiejscowiona w prywatnym budynku przy Rynku⁹. Był to budynek Anieli Pertkiewiczowej, który składał się z 8 pokoi. Urzędował w nim naczelnik Policji, pomocnik naczelnika, aspirant, 3 urzędników oraz kilkunastu policjantów. Liczba personelu policyjnego nie przekraczała 17 osób. Rada Miejska wzięła na siebie część kosztów utrzymania tej instytucji. Natomiast sieradzka Polska Organizacja Wojskowa przekazała Policji 30 karabinów¹⁰. Obok komendy powiatowej Policji funkcjonowało biuro śledcze w domu Miłka przy ul. Dominikańskiej. Jego kierownikiem był Wacław Malisz¹¹.

Komenda Policji powiatu łódzkiego mieściła się w Łodzi, przy ul. Kościuszki 4. Z chwilą likwidacji obwodu łódzkiego i utworzenia trzech komisariatów ludowych dla poszczególnych powiatów, co było wynikiem dostosowania Policji do podziału administracyjnego, dowódcą Policji powiatu łódzkiego został kpt. K. Jabłonowski-Snadzki. Jej formowanie zakończyło się 6 grudnia¹². Stan liczbowy Policji w tym powiecie wynosił 110 funkcjonariuszy. Z kolei w powiecie brzezińskim – 90, a w powiecie łaskim – 80 policjantów¹³. Posterunki Policji powiatu mieściły się w następujących miejscowościach: Zgierz, Proboszczewice, Łagiewniki, Radogoszcz, Cyganka, Aleksandrów Łódzki, Beldów, Puczniew, Kazimierz, Konstantynów Łódzki, Ruda Pabianicka, Rzgów, Tuszyn, Czarnocin, Brójce, Wiskitno, Chojny, Nowosolna, Nakielnica, Żeromin. Rejon tworzyły zazwyczaj 2–3 posterunki, co dało w sumie

II OKRĘG ŁÓDZKI PP

6 rejonów na cały powiat. Zazwyczaj posterunki znajdowały się w lokalach zajmowanych przez żandarmerię i Policję okupacyjną.

W połowie listopada 1918 r. rozpoczął się proces formowania Policji w powiecie wieluńskim. Organizatorem był ppłk Tadeusz Świdorski, były oficer carski. Do Policji zgłosił się dobrowolnie, będąc w Warszawie, i otrzymał przydział na komisarza Policji powiatu wieluńskiego. Do Wielunia przyjechał w dniu 13 listopada 1918 r. i zajął lewe skrzydło frontowe „zamku” znajdującego się w parku miejskim¹⁴. Zorganizował biuro oraz powołał komisję kwalifikacyjną, która składała się z kilku osób i miała się zająć naborem do organizowanej Policji.

Policja kryminalna, która stanowiła wydział PPP, szybko uzyskała autonomię. Przede wszystkim posiadała własne biuro oraz areszt przy ul. Olgińskiej 3/5. Przeznaczone na nią wydatki były ujmowane poza kosztami utrzymania PPP i komisariatów. Nowy komisarz Policji kryminalnej dokonał jej podziału na 6 brygad, których zakres działalności został określony przez rodzaj i skalę przestępstwa.

Jeśli chodzi o podział miasta Łodzi na 7 komisariatów Policji Państwowej, to z czasem okazało się, że dana formuła się nie sprawdza, ponieważ podlegały im zbyt duże obszary. Do tego dochodziło przeciążenie personelu kancelaryjnego. Z tego względu w dniu 20 stycznia 1919 r. Łódź została podzielona na 14 komisariatów, a do tego zwiększono obsadę sekretariatów. Nowy podział przedstawiał się następująco: I – ul. Zgierska 107, II – ul. Aleksandrowska 107, III – ul. Zgierska 7, IV – ul. Długa 29, V – ul. Wschodnia 38, VI – ul. Karolewska 41, VII – ul. Karola 26, VIII – ul. Włodowska 136, IX – ul. Wodny Rynek 4 (Dom Strzelców), X – ul. Zarzeńska 47, XI – ul. Rzgowska 46, XII – Górny Rynek 6, XIII – Franciszkańska 48, XIV – ul. Brzezińska 104 (obecnie ul. Wojska Polskiego). Jeśli chodzi o obsadę komisariatów, to najwięcej policjantów było przydzielonych do tych znajdujących się w centrum miasta, a najmniej liczne były te na peryferiach¹⁵. Zadania służbowe funkcjonariuszy Policji Państwowej w okresie międzywojennym wymusiły utworzenie Policji konnej, która miała służyć do rozbijania demonstracji ulicznych, nielegalnych zebrań, ale również do ochrony fabryk i likwidacji strajków okupacyjnych. Koszary Oddziału Policji Konnej mieściły się przy ul. Pańskiej 88 (obecnie ul. S. Żeromskiego). Warto zaznaczyć, że w dniu 19 stycznia 1920 r. przestała istnieć Straż Kolejowa, która została wcielona w struktury PP. W związku z tym, że Komenda Okręgu Łódzkiego Policji Państwowej (KOŁPP) została utworzona na obszarze dawnych komend okręgowych kaliskiej i łódzkiej, przez krótki czas nosiła nazwę łódzko-kaliskiej. W systemie ewidencji łódzka okręgowa komenda miała numer drugi. Pierwszą siedzibą KOŁPP był budynek po Komendzie Okręgu

Defilada z okazji Święta Niepodległości w 1928 r., ul. Piotrkowska, Hotel Grand.

Stajnie Ochotniczej Rezerwy Konnej Policji Państwowej II Okręgu Łódzkiego, ul. Żeromskiego 88 w Łodzi (dawna ul. Pańska).

Łódzkiego ML przy ul. Ewangelickiej 17 (ob. ul. Roosevelta). W dniu 20 grudnia 1919 r. biura KOŁPP zostały przeniesione na ul. Kilińskiego 136. Komenda Okręgowa składała się z dwóch wydziałów: Wydziału I Personalno-Administracyjnego i Wydziału II Budżetowo-Gospodarczego¹⁶.

W celu odpowiedniego wyszkolenia policjantów już w grudniu 1918 r. w Łodzi została zorganizowana szkoła przy ul. Przejazd 3. Jej kierownikiem został podkomisarz Henryk Janusiewicz, a jego zastępcą – prof. Andrzej Surowiecki. W czasie 2-tygodniowych kursów prowadzono szkolenia z prawa wojskowego, organizacji biur komisariatów, kryminalistyki, regulaminu policyjnego, kodeksu karnego, daktyloskopii oraz stosunku Policji do władz śledczych.

Zgodnie z ustawą z sierpnia 1919 r. Policja w Piotrkowie Trybunalskim działała w okręgu łódzkim i podlegała Komendzie Okręgowej w Łodzi. Sam okręg został podzielony na rejon powiatowe z komendami powiatowymi. Na terenie samego miasta działały: komenda powiatowa Policji Państwowej, komisariat Policji Państwowej na miasto Piotrków Trybunalski i wydział śledczy Policji Państwowej. Swoje siedziby miały w piętrowej, obszernej kamienicy przy ul. Słowackiego 16 (do 1927 r. – ul. Kaliska).

Kryzys gospodarczy okresu międzywojennego spowodował duży wzrost niezadowolenia ludności. Bardzo często dochodziło do protestów ulicznych oraz strajków okupacyjnych w zakładach. Z tego względu przy każdym komisariacie miej-

Kadra Posterunku Policji Państwowej w Wadlewie podległa Komendzie Powiatowej Policji Państwowej w Bełchatowie.

skim lub powiatowym była odpowiednia jednostka policyjna. W Wieluniu przy komendzie powiatowej zorganizowano pogotowie policyjne. Oddział ten liczył na początku 9 funkcjonariuszy, a potem 14. Policjanci tego oddziału zostali skoszarowani przy ul. Panińskiej, a potem przy ul. Turowskiej. Oddział był kierowany do różnych akcji interwencyjnych¹⁷. Brak odpowiednich pomieszczeń dla Policji był dla władz samorządowych poważnym wyzwaniem logistycznym. Chcąc mieć własną siedzibę, policjanci z Sieradza w 1920 r. założyli Spółdzielnię Spożywczą Funkcjonariuszy Policji, gdzie można było nabywać towary po znacznie niższych cenach. Dobrze prosperująca spółdzielnia, która przynosiła odpowiednie zyski, przesądziła o budowie Domu Policyjnego. W 1924 r. nabyto plac, na którym rok później rozpoczęto budowę. Budynek miał spełniać wielorakie funkcje. Na piętrze miały znajdować się mieszkania dla miejscowych policjantów, a na parterze – lokale usługowe. W 1926 r. budynek został oddany do użytku i służył sieradzkiej Policji do września 1939 r. W 1929 r. przy KOŁPP zostało zorganizowane pogotowie policyjne w postaci Rezerwy Okręgowej liczącej od 150 do 200 skoszarowanych funkcjonariuszy. Głównym zadaniem Rezer-

wy była likwidacja masowych wystąpień ulicznych, strajków okupacyjnych oraz ochrona ważnych uroczystości i wydarzeń publicznych. Rezerwa była umieszczona przy ul. Kątnej 7/9 (obecnie ul. Wróblewskiego).

Większość budynków adaptowanych na komendy wojewódzkie PP, komendy miasta, komendy powiatowe PP, komisariaty i posterunki na terenie II Okręgu Łódzkiego podczas II wojny światowej została przeznaczona do dyspozycji służb porządkowych okupanta niemieckiego. Część budynków zmieniła swoje przeznaczenie lub uległa zniszczeniu. W okresie PRL siedziby Policji Państwowej wykorzystywano, jednak inne było ich przeznaczenie – np. w Łowiczu była katownia UB. Budynki, które przetrwały do lat 90., zostały zaadaptowane przez inne instytucje. W tym przypadku należy podać przykład Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Łodzi mieszczącej się w latach 1921–1939 przy ulicy Kilińskiego 152, gdzie obecnie znajduje się Prokuratura Okręgowa w Łodzi.

Są też przykłady budynków wyjątkowo ważnych dla historii formacji policyjnej, które obecnie niszczą bez koncepcji rewitalizacyjnej. Mowa tutaj o budynku carskich stajni, późniejszej Ochotniczej Rezerwy Konnej Policji Państwowej w Łodzi na ulicy Żeromskiego 88 (dawniej ul. Pańskiej 88).

¹ P. Zawilski, *Powstanie i organizacja Policji Państwowej w województwie łódzkim 1919–1939*, „Rocznik Łódzki” 1994, s. 89.

² Tamże, s. 90.

³ W. Kozłowski, *Twórcy podstaw wojskowości i policji w Łodzi w 1918–1919*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 2001, nr 71, s. 7.

⁴ A. Misiuk, *Tworzenie się polskich organów policyjnych w czasie I wojny światowej (1914–1918)*, „Problemy Kryminalistyki” 1987, nr 176, s. 252. Możliwe, że bardziej władzom ówczesnym w Łodzi chodziło o inwigilację środowiska komunistycznego niż socjalistycznego. Wynikało to głównie z obawy przed rewolucją, która wtedy szalała w Rosji, w Niemczech oraz na Węgrzech.

⁵ P. Zawilski, *Powstanie i organizacja Policji Państwowej w woj. łódzkim 1919–1939*, s. 126.

⁶ APPT, KRL w PT, sygn. 41, k. 33 i 35.

⁷ APPT, KRL w PT, sygn. 42, k. 17 i 20–21.

⁸ APPT, KRL w PT, sygn. 20, k. 31 i 32.

⁹ M. Nartonowicz-Kot, *Sieradz stolicą powiatu*, w: *Sieradz. Dzieje miasta w latach 1793–1939*, red. J. Kita, M. Nartonowicz-Kot, Sieradz–Łódź 2014, dz. cyt., s. 240.

¹⁰ Tamże, dz. cyt., s. 241.

¹¹ Tamże.

¹² P. Zawilski, *Powstanie i organizacja Policji Państwowej w woj. łódzkim 1919–1939*, s. 90.

¹³ Tamże, s. 91.

¹⁴ J. Milczarek, *Powiatowa komenda Policji Państwowej w Wieluniu oraz posterunki powiatu wieluńskiego w latach 1918–1939 i ich kancelaria oraz pozostałość aktowa*, „Rocznik Łódzki” 1982, t. XXXII, s. 307; T. Olejnik, *Wieluń. Dzieje miasta 1793–1945*, w: *Wieluń. Monografia miasta*, red. A. Szymczak, t. 2, Łódź–Wieluń 2008, s. 207.

¹⁵ Tamże, s. 129.

¹⁶ Tamże, s. 95.

¹⁷ Tamże, s. 319.

Summary

2nd District of the State Police in Łódź

The article presents the process of creating units of the 2nd District of the State Police in Łódź. Based on the extensive knowledge and valuable archives, the author introduces many interesting information concerning issues connected with staff and premises of the first units of the police that emerged in the Second Republic of Poland.

Źródło: Renata Cedro